

TÓTHPÁL József

Kodály Zoltán és a magyarság sorskérdései

Kodály Zoltán személye – időben és térben – oly közel van még hozzánk, s oly magasan emelkedik fölénk, hogy hatalmas alakját nem láthatjuk igazán és tisztán. Legfeljebb, ha annyit mondhatunk: életműve, művészete a megváltás ígézetét és utópiáját hordozván – a magyar és az európai valóság horizontján – az Örökkévalóság csillagai között ragyog... S ha majd elmúlik minden itt e Földön: ezoterikus zene-csillaggá lényegül Szókratész, Platón, Arisztotelész és Augustinus univerzumában.

Művészetének fogantatását keresve, kutatva – magyarságának tudatos megvallása, a magyarsághoz való tarozását kifejező és tanúsító megtestesülése mindenképpen Galántához köthető: „Lehettem volna zeneszerző a klasszikus mesterektől tanulva is, s talán európai híré akkor is, ha sose találkoztam volna Galántával. De magyar zeneszerző, magyar zene szerzője nem lehettem volna soha a házunkban megforduló s élő szolgáló leányok nélkül, akiknek danája először döbentett rá: amit ők dalolnak, az a mi ismeretlen, történelmünk során tőlünk elidegenített, de most újra megtalált saját zenei anyanyelvünk: az igazi klasszikus magyar zene világa...” – mondja 1943-ban a Galántai dalos ünnepen, hangsúlyozván azt is, hogy: „Én egy egész országot, egy egész birodalmat találtam itt Galántán. Ez a tenger éneklő fiú és leány a mi szebb és igazabb jövőnk, a mi magyarabb magyarságunk. A magyar lélek és kultúra záloga.”

Mindezt különösen azért szükséges előrebocsátanunk, mert Kodály maga is érteni és megfejteni véli és akarja életének rejtélyét: „Mi lehetett a hajtóerő, amely minden akadály ellenére máig egyenes úton hol röpítette, hol vonszolta ennek az életnek szekerét? Egy reménytelen, viszonzatlan, viszonzozhatatlan szerelem. A néphez, melynek ezeréves látható története, és talán még jobban nyelvében, dalában élő több ezer éves láthatatlan élete ellenállhatatlanul vonz magához vérségi kötelék nélkül is...” – írja a *Visszatekintés* című prózai írásgyűjtemény előszavában. A „vérségi kötelék nélkül” – nyilvánvalóan azt jelenti, amint ezt Kodály 1965-ben egyik nyilatkozatában megfogalmazta: ősei apai ágon flamand takácsok voltak, akik valamikor a hugenotta időkben Brüggéből Brno környékére, majd Magyarországra települtek át, anyai ágon pedig a családi hagyomány szerint lengyel nemesek voltak az ősök, akik az ország egyik felosztása után költöztek át Dél-Magyarországra.

Kodály zeneszerzői pályájának – hazai szerepvállalásának – alakulását a családi vonatkozásokon túl nagyon sokféle tényező befolyásolta. Érdemes itt megemlíteni egy érdekes – bár elemekben egymástól független, mégis sajátos – összefüggést. 1886-ban Hubay Jenő – Liszt Ferenc tanácsa ellenére: „Ne menjen a Lajtán túlra!” – otthagya jól jövedelmező brüsszeli stallumát, és Trefort Ágost kultuszminiszter hívására elfoglalja a budapesti Zeneakadémia hegedűtanszékét. Húsz évvel később Kodály, 1906-ban, Riedl Frigyes irodalomprofesszor,

doktori vizsgájának „cenzora” buzdítására, hogy „maradjon itthon, ne menjen külföldre” – természetesnek tartja, hogy honi földön szolgálja egy „félbemaradt nép” kultúrájának érdekeit: „Mosolyogtam magamban, annyira feleslegesnek éreztem, annyira nem gondoltam rá, hogy valaha is külföldre szakadjak.” – olvashatjuk ugyancsak a *Visszatekintés* előszavában. Pedig Ady Endre ebben az időben riasztó hangokat hallat: „Menekülj, menekülj innen” – kiáltja a *Vér és arany* kötetének egyik versében (1907). Mondván és értelmezvén: „Sósabbak itt a könynyek / S a fájdalmak is mások. / Ezerszer Messiások / A magyar Messiások.” Bár akkor még nem tapasztalhatta: „mit ér az ember, ha magyar”: Kodály itthon marad, s vállalja a küzdelemet – mint tudjuk – egy egész életen át. Teljes tudatossággal építi pályáját, s általa, annak meghatározó alkotó részeként az új magyar zenekultúrát, – nem a tegnapot, hanem a holnapot érkezett fölépíteni. Olyan új magyar műzene létrehozásán fáradozik Bartókkal együttműködésben, amely magában hordozza népi s nemzeti gyökereit, mégis európai.

Nem szeretnék semmit belemagyarázni a két zeneszerző, Hubay Jenő és Kodály Zoltán elhatározásának indítékaiba, de szembetűnő, hogy a 19. század végén és a 20. század elején – a kiegyezést követően és a millennium utáni esztendőkből – feltétlenül léteznie kellett egy olyan különös szellemi erőnek, kulturális atmoszférának, erkölcsi kihívásnak, amely magyar honba vonzotta Hubayt, Kodályt pedig itthon tartotta – s ami mindkettőjükre vonatkozóan igaz: „vérségi kötelék nélkül” is. Vélhetően ez a vonzerő a remény és a hit lehetett abban, hogy egy a „magyar ugar” világát meghaladó élhetőbb és boldogabb Magyarország megvalósítható. Igaz ez akkor is, ha egyébként nem sok olyan dolog lehetett, amiben egyet értettek volna egymással. Mindenekelőtt a néphagyományhoz való viszonyukban és ebből következően zeneszerzői felfogásukban különböznek egymástól: míg Hubay a népi romantika útját járva – az európai posztromantika áramlásával érkezik a magyar zenekultúrába, Kodályt a néphagyomány hiteles folytatójának tekinthetjük: „Számomra mindig az volt a legfontosabb, hogy hallhatóvá tegyem népem hangját. Ezért kellett mindig azon fáradoznom, hogy felkutassam a népi dalokat és dallamokat, és hogy megpróbáljak azok szellemében tovább dolgozni.”

Ha Kodály Zoltán életének fundamentumát nézzük, a magyarság sorskérdéseivel való azonosulásának összetevőit vizsgáljuk, azt látjuk, nagyon sok oldalról építkezik. A néphagyomány megismerése, a népdalgyűjtés a Felvidéken, Erdélyben és más tájakon művészetének „eredeti tőkefelhalmozását” jelenti, miközben mindent megtanul, amit a korszak ismert hazai és európai mestereitől művészetként és tudományként megtanulni érdemes. Járja az országot és járja Európát: „1914-ig minden nyarat külföldön töltöttem. Azután 13 évig egyet sem.” Elmélyül a magyar zenekultúra – a középkor, a verbunkos korszak és a romantika korának – értékeinek tanulmányozásában, de a nyugati zenekultúra új hajtásaira is odafigyel: többek között R. Wagnerre, akinek művészetét elismeréssel, de tőle *idegen színípadí pátoznak* minősíti; Richard Strausra, akit „egynapos forradalmárnak”, elsősorban *technikai újítónak* nevez; továbbá Cl. Debussyra, akinek művészete – Kodály értékítélete szerint – *a szabadság és szépség útja* felé vezet, s ez hat saját zeneszerzői szemléletére is.

Ami a társadalmi-kulturális viszonyokat illeti, hazai vonatkozásban jól ismert, hogy a huszadik század első évtizedeinek új szellemiségét elsősorban az 1908-ban meginduló *Nyugat* című folyóirat köré csoportosult írók elszánása, különösen pedig Ady Endre költészete határozza meg, amely a maga valóságában akarja bemutatni a hazát, a népet, a nyomort, a szerelmet, a hitet – a „magyar ugar” világát, helyreállítani, újratemetni az igazlátás és igazmondás becsületét. Miközben a „nótás-kedvű” Magyarország politikai intelligenciája nagyon sokszor „magyarkodva” éli a maga megszokott életét. Elegendő itt és most – úgy hiszem – Móricz Zsigmond vagy Krúdy Gyula regényeire, novelláira utalnunk. Az első világháború utáni trianoni sokk természetesen csak erősítette a „nemzethalál” vízióját a megmaradt országban.

Ebben a sajátos magyar világban kellett Kodálynak megértenie és megtalálnia a maga útját, és elfogadtatnia küldetésének céljait. A cél pedig – mint már az előbbieken érintettük – a magyar zenekultúra megerősítése: a zenekultúra által pedig öntudatra ébreszteni, öntudatában megerősíteni a magyarságot. Nemzeti önismeret nélkül ugyanis nem lehet kitűzni és elérni nemzeti célokat. Rendkívüli adománya, áldása sorsának, hogy ebben a küzdelemben – Bartókban hűséges baráttra és társra talált, s olyan tanítványok és azok tanítványai követték, és követik ma is az úton, akik képesek folytatni a missziót. Mert a küzdelemnek még nincs vége...

Nem lehet feladatomban, hogy Kodály életművének valamennyi állomását feltárjam és elemezsem, vagy, hogy műveinek sorát egyenként számba vegyem. Az talán viszonylag könnyen belátható, hogy műveinek döntő többsége a magyarság sorskérdéseire kapcsolódik. A legizgalmasabb kérdések egyike az, ahogyan Kodály kitör a magányból – és a néphagyományból feltörő népdal-feldolgozásokon s a romantikus életérzésből születő műdalokon át, amelyeket Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel, Csokonai, Kölcsey, Ady Endre, Balázs Béla verseire komponált, továbbá hangszeres művein, az *I.* és a *II. vonósnégyesen*, a *Csellószonátán* – majd a *Triószerezenádón* át eljut a nemzeti közösséghez. A döntő fordulatot ezen az úton, Kodály zeneszerzői pályáján a *Psalmus Hungaricus*, a *Magyar Zsoltár* jelenti, amelyben a szerző sorsa beteljesedik: a magyarság és Kodály sorsazonossága véglegessé, szétszakíthatatlanná válik. A *Psalmus Hungaricus*szal kapcsolatban számos értekezés, tudományos dolgozat és esszé íródott. Közülük is talán a legismertebb Tóth Aladár tanulmánya, amely a *Pesti Napló* 1923. november 20-i számában jelent meg, a legnagyobb szabású tudományos értékű Bónis Ferenc *Kodály Magyar Zsoltárának születése* című értekezése, amely a szerző *Hódolat Bartóknak és Kodálynak* kötetében (1992) olvasható. A legérzékenyebb elemzések egyike pedig a *Psalmus Hungaricus*-ról Szabolcsi Bencétől származik, akinek 1924-ben írt rövid tanulmányában egyebek között a következőket olvashatjuk: „Mint a XVI. század számos magyar verse, ez a zsoltár is tele van az üldözött költő keserű önvallomásával, és robusztus, izzóerejű, gazdag nyelve ennek a csodálatos ígéretekkel teljes, vívódó magyar századnak irodalmában is külön helyre állítja. Nem véletlen, hogy ez a zaklatott életű század annyira mélyre hatolt a magyar sors lényegébe – és nem véletlen, hogy Kodály épp ebben a korban találja meg legnagyobb alkotásának szövegét.” Szabolcsi Bence a *történelmi* analógiát érzi fontosnak, Tóth Aladár egy 1942-ben megjelent tanulmányában a *társadalmi* vonatkozásokat emeli ki: „A magányos próféta hangja összecsendült a magára hagyott nép hangjával...A *Psalmus Hungaricus*ban éppen a hangoknak ez a szimbolikus összetalálkozása nyitotta meg Kodály művészetének új perspektíváját. Az a töretlen emberség – melyet eddig magányos embersorsok magányos utakon idéztek – most egyszerre az utak és sorsok összetalálkozásának víziójában, mint valami nagy beteljesedés bontakozott ki.” Kodály zenéjének *esztétikai* sajátosságait tekintve, a fentiekkel összhangban a népdalok világa, a pentatónia és a középkori zsoltáros dallamok összeölelkezésének tanúi lehetünk – a magyarság sorsszerű katarzisában. *Filozófiai* megközelítésben pedig azt látjuk, hogy a *Psalmus Hungaricus*ban a doxológia – a keresztény istencsereget fohásza a nemzeti azonosulás érzéseivel párosul. Egyedülálló pillanat ez a magyar zene történetében: amikor a nemzeti eszme és a keresztény hitvallás művészi szimbiózisában – transzcendentálisan egyesül a lélek.

Kodály minden további alkotásának hátterében a *Psalmus Hungaricus* áll. Megkezdődik a magyar népdalok világának beáramlása – műzenévé = művészeté – válása, pontosan úgy, ahogyan ezt Bartók Béla *A parasztzene hatása az újabb műzenére* című tanulmányában, 1931-ben az *Új Idők* lapjain megfogalmazta. A *Háry János* – Garay János versei nyomán – a népmesék mítoszából bukkan elő, hogy a népdalok csodáival – az álom és a valóság szinesztéziájában – a

népi képzelet, a humor és a történelmi valóság sajátos fényében és fénytöréseiben meghódítsa a színpadot, s hogy eszméltesen, mert mint Kodály 1926-ban *Háry János hőstettei* című írásában olvashatjuk: „Minden magyar álmodozó. A századok óta szomorú valóság elől kezdet-től fogva az illúziók világába menekül. Háry hazudozása azonban sokkal inkább álmodozás. Vagyis költészet...” – majd hozzáteszi: „Nem állítom, hogy így van ez jól. Épp ellenkezőleg: ebben gyökerezik sok nemzeti bűnünk, a múlt magyar politikájának sok végzetes hibája. A műalkotásnak azonban nem az a feladata, hogy oktasson, ítélkezzék, vagy meggyőzzön, csak az, hogy ábrázoljon.”

Háry János hazafias hitvallása – Kodályé; a mesehős mátkájának, Örszének szerelmi dala – a magyarság népdalokba szőtt szerelmi lírájának felmagasztalását hordozzák, utánozhatatlanul. Az *Intermezzo* muzsikájának szövetében a verbunkos tánczene heves indulata a szerelmi népdal melódiájával egyesül.

A következő nagy mű a *Székely fonó*, amely hatalmas és csodálatos népdalrapszódia, a népi szenvedély: az öröm és a bánat balladási emanációja, amelyben a magyarság sorsának drámája, mint valami természeti törvény jelenik meg a maga élet-halál harcában – tüneményesen – egy transzcendentális színpadon. Kodály a *Székely fonó*-ban meghatározhatatlan műfajú zeneművet alkotott, amelynek „szövegkönyvét nem egy ember írta, hanem a nép. Helyét: a fonót a nép életkedve választotta. Idejét: a téli alkonyatot a munka, mely elveszi a nappalt és a nyarat. A történetet is maga a népdal írta, melyben minden megtörténik, ami a néppel megtörténhetik...” írja Németh László 1932-ban, a bemutatót követően. A *Székelyekről* szólván pedig – tágabb értelemben – a következőképpen fogalmaz: „A székelyek világát hegyek veszik körül, melyeket itt-ott tör át egy hágó vagy folyó... Zene és szó, mint a székely folyók, egy zárt katlanból tör elő... Az emberbarátok azt mondják, el kell tolni a Hargitát, mert akadályozza a népek testvéri ölelkezését”. Kodály ebben a műben már túllép az álmodozó magyar, az álomlátó Háry János meséin, valóságos küzdelem zajlik – a lélekben is – a megmaradásért, az *Elmegyek, elmegyek* expozíciójától az *Én Istenem, add megérnem* fináléjáig, mert érzi és tudja, hogy csak a nemzetté vált közösség mentheti meg a magyarságot itt a Kárpát-medencében.

Alkotói pályája egészét tekintve, a kórusművek kiemelkedő jelentőségűek Kodály életművében. Egyrészt azért, mert a kórusének szinte valamennyi műfajában és mű-nemében – a vokális polifónia lehetőségeit kitágítva és kihasználva – a Palestrinától és korától számítható európai és magyar kórusművészetben szinte egyedülállóan maradó autonóm kóruskultúrát hozott létre, másrészt azért, mert nemzeti létünk történetének, a magyarság lélektörténetének éthoszáat – az emberi élet teljességében – emeli művészetébe. De profundis: a magyar lélek mélységeiből hozza fel azokat az értékeket, amelyek építőköveivé váltak és válhattak a huszadik század magyar és európai kórusművészetének.

Kodály maga is sajátos társadalmi szerepet tulajdonít a kóruséneklésnek. Ide vonatkozóan a harmincas évekből két megállapítását idézzük. Az egyik: „Ha egyrészt igaz is, hogy fejlett karéneklés csak nagymértékben szolidáris társadalomban lehetséges, másrészt kétségtelen, hogy a karéneklés fejleszti a társadalmi szolidaritást.” A másik: „Azokban az országokban, ahol a karéneklés virágzik, több a tevékeny szeretet.” Németh László Kodály szándékainak megítélésében továbbmegy, és azt állítja: „A népzene feltárt mélységeiben ő a bűvös ragasztóanyagot kereste, a kórus szerző alkotásaival az egész magyar ifúságot akarta egy milliós kórusként talpra állítani, a népet újra egybeénekelni.”

Kodály Zoltán kórusműveit – amelyeknek számát Breuer János a *Biciniumok* és a *Triciniumok* alatt nem számlálva – százharmincöt körül jelöli meg – többféleképpen csoportosíthatjuk, és sokféle szempontból elemezhetjük. A magam részéről én itt kizárólag a tartalom, a mondanivaló oldaláról közelítek. Gyermekeikkel kapcsolatban azt tartom a legfontosabb-

nak, hogy azok – a *Villőtől a Pünkösdőlön*, az *Angyalok és pásztorokon*, a *Lengyel Lászlón* át a *Vízkeresztig* – a gyermeklélek teljes univerzumát – a maga sokszínűségében, játékoságában, humorában – egyszerűségében és bonyolultságában – megszólaltatják. A profán és a vallásos tartalom kézen fogva járnak, a természeti és az egyházi ünnepek az élet világából emelkednek kórusműveibe – a hit, a transzcendencia és a valós élet jelentésvilágának, szimbólumrendszerének éthoszaként, az emberi világ pozitív szemléletében.

Nőikarainak szépsége és bája, érzékenysége és ezoterikus szeretet-sugárzása szinte páratlan az európai kórusművészetben. Közülük is talán a *Hegyi éjszakák* a legkülönösebb, ahol a természet és a lélek találkozásának transzcendenciává lényegülő metamorfózisa jelenik meg, ahol már nincsenek mérhető arányok az éjszakák és hajnalok, az alkonyok és esték között, ahol már megszűnik a hangok anyagiséga, megszűnik a határ a lét és nem-lét világa között, ahol a formák végleg elveszítik jelentőségüket, ahol felsejlik és megzendül a menny, ahol eltűnik a tér és az idő... Egyetlen dimenzió létezik: az út lélektől lélekgig. A másik ilyen csoda: a *Négy olasz madrigál* 3. darabja, a *Chi d'amore sente*, amelyről tudjuk, hogy a világhírű itáliai karmester, Arturo Toscanini leánya Budapesten tartott esküvőjére íródott, amelynek hangjában, harmóniáiban az égi és a földi szerelem szimbiózisának éthosza szól, s bár a madrigál szövege a 14. századból, Giovanni Fiorentinótól származik, Kodály zenéjében elveszíti időbeli és nemzeti jellegét – egyetemessé válik.

Férfikarainak döntő többsége hazafias ének, hazaszeretetének éthoszáat zengi, s az sem véletlen, hogy szinte valamennyi a harmincas évek második feléből és a negyvenes évek első feléből való, abból az időből, amikor nemzeti létünk mind veszélyesebb irányba fordul. A *Huszban* Kölcsey szavaival azt kérdezi: „és mondd: Honfi, mit ér epedő kebel e romok ormán? Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?” A válasz: „Messze jövővel komolyan vess össze jelenkort, Hass, alkoss, gyarapíts! A haza fényre derül!” Az *Isten csodájában* a pianissimo feszültségével mondja Petőfivel: „Isten csodája, hogy még áll hazánk!”, hogy majd a mű utolsó frázisával belekiált a világba, hirdetőn: „Emberségünkben álljon fenn hazánk!” Nem kevesebb ez, mint a több száz éven át végigvonuló jóslatokban megjelenő „nemzethalál” víziójának visszautasítása. Amikor pedig minden invenciójával egy új magyar jövő képét keresi, Ady Andre *Fölszállott a páva* című versének szimbólumait rajzolja az égre: „Kényes büszke pávák, napszédítő tollak, Hírrel hirdessétek, Másképpen lesz holnap!” Nincs belenyugvás: „Várjuk már, várjuk az új magyar csodákat... Vagy lesz értelmük a magyar igéknek, Vagy marad régiben a bús magyar élet...” A népért való felelősség éthoszáat emeli magasba la-pentatonból dúros színezetbe: a vármegye házára fölszálló valóságos és szimbolikus pávák képében.

Amikor a továbbiakban vegyeskarairól szólunk, előbb Kodály gondolatait kell megidéz-nünk: „Lesz-e elég művelt karvezetőnk, aki látja, mi köthet egyedül minket Európához?” – kérdezi *Excelsior* című írásában, 1936-ban. A válasz: „A kultúra közössége, amely minden nemzet nagy alkotóinak, a nagy alkotók nemes anyagból, időálló formába öntött műveinek nálunk is állandó otthont ad. Ezt a célt csak fejlett vegyeskari kultúrával érhetjük el... Az élet teljességét hirdető művek az emberi hangok teljességét igénylik.” Kodályt eme meggyőződése vezette – s ezt többször megfogalmazta – egész életében: nemzeti létünk sorskérdéseinek s az élet teljességének éthoszáat hirdető művészetbe emelésével – a *Psalmus Hungaricus* megírása után több mint negyven vegyeskari művet alkotott. Közöttük olyanokat, mint a *Székely keser- ves* (1934), az *Akik mindig elkésnek* (1934), a *Liszt Ferenchez* (1936), *A magyarokhoz* (1936), az *Ének Szent István királyhoz* (1938), a *Zrínyi szózata* (1954), a *Sík Sándor Te Deuma* (1961), továbbá: a *Mátrai képek* (1931), a *Jézus és a kufárok* (1934), a *Szép könyörgés* (1943), *A 150. Genfi zsoltár* – és még sorolhatnánk.

Már a művek születésének időpontja is figyelemre méltó, többnyire a magyar nemzet nehéz óráiban fogantak. A *Székely fonó* kapcsán már idéztem Németh László szavait, a *Székely keservest* énekelvén vagy hallgatván eszünkbe juthatnak az író által emlegetett katlanok, hiszen igaz lehet, hogy Kodály jóvoltából „a katlanok perem-hegyeit áttörte a zene”, de ez Trianon szomorúságát nem feledtetheti... Ady Endre *Akik mindig elkésnek* című versének zenébe foglalása ugyancsak lázadás a sors ellen, amikor a kórusének csúcspontján felkiált: „Meghalni se tudunk nyugodtan. Amikor már megjön a halál, lelkünk vörösen lángra lobban...” Vörösmarty Mihály *Liszt Ferenchez* című ódájával – a zeneköltő halálának 50. évfordulóján – egyik oldalon „felszólítja” a zeneszerzőt: „Zengj nekünk dalt, hogy mély sírjainkban őseink is megmozduljanak...”, a másik oldalon a magyarságot: „És a nemzet, mint egy férfi álljon, Érc karokkal győzni a viszályon...” S a végén Kodály hite, hitvallása: „Van még lelke Árpád nemzetének.” Ez a szenvedély – ha lehet –, még erősebben szólal meg az *Ének Szent István királyhoz* című kórusművében, amikor kérdezve felkiált: „Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga?” A kórus középső részében kérleli: „Nézz már István király bánkódó hazadra...” A mű végén a forte pianóvá szelődül: „Egész Magyarország sír és panaszkodik... óhajt, fohászkodik...” – Talán a legdrámaibb e műveknek sorában a *Zrínyi szózata*, amelyet a magyar társadalom történetének egyik legsötétebb, legelviselhetetlenebb korszakában írt Kodály, nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy ráébressze a magyarságot: van értelme a diktatúra elleni harcnak. Zrínyi Miklósnak, a *Szigeti veszedelem* című barokk-eposz költőjének *Az török áfium ellen való orvosság* című prózai munkájának szövegéből válogatta össze szövegének minden mondatát. Hadd idézzek közülük néhányat: „Én csaknem mintegy néma felkiáltok, ha kiáltásommal elűzhetném ezt a dühös sárkányt, kiáltván: Ne bánts a magyart!”, „Sehol másutt Magyarországot meg nem találjuk”, „Az mi nemes szabadságunk az ég alatt sehol sincs, hanem Pannóniában...” – s végül: „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!”

Történetfilozófiai és esztétikai szempontból az említett művek – a mindennapi gondolkodás szintjéről szemlélve – megközelíthetetlen magasságba emelkednek, más kórusművei, melyekről az alábbiakban kívánok szólni – erkölcsi megközelítésben – újabb magaslatok meghódítását jelentik.

Immanuel Kant, német filozófus etikájának, *A gyakorlati ész kritikája* című munkája zárszavában a következő mondatot olvashatjuk: „Kedélyemet két dolog tölti el egyre újabb és fokozódó csodálattal és tisztelettel, minél gyakrabban és kitartóbban gondolok rájuk: a csillagos ég fölöttem és az erkölcsi törvény bennem.” Ha belegondolunk, a művészetek és a tudományok története az igazság, a jóság és a szépség – az esztétikum és az éthosz szimbiózisának a története is egyben, hiszen az emberi kultúra élete szinte kezdettől fogva éthosszal telített. Az éthosz magyar fordításban – mint ismeretes – erényt jelent. Arisztotelész például kétféle erényt különböztet meg egymástól: erkölcsi és észbeli erényeket, s hozzáteszi: mindkettő a jó cselekedet forrása. Ami pedig a zenét illeti, azt mondja: „A zene gyönyört, az erény pedig igaz örömet, szeretetet és gyűlöletet ad: így világos, hogy semmit sem kell annyira megszoknunk, mint azt, hogy helyesen ítéljünk, s örüljünk a tisztességes erkölcsöknek és a nemes cselekedeteknek...”

Kodály Zoltán művészetfelfogását és etikai nézeteit a Zeneakadémia évzáróján 1953-ban elmondott beszédének egy Robert Schumanntól származó idézete testesíti meg legszemléletesebben: „Az erkölcs törvényei a művészetével azonosak.” Schumann eme egyetlen mondatának sugárzásával Kodály egész életművét átvilágíthatjuk. A csúcson – véleményem szerint – természetesen más művekkel együtt – a *Jézus és a kufárok* és a *Sík Sándor Te Deuma* című kórusműveket találjuk. A *Jézus és a kufárok*ban örökérvényű igazságokat vizionál az Újszövetség evangéliumainak szövegére. Már az indítás maga klasszikus szinesztézia – a képiség

és a zene találkozásában: „Elközelge húsvét, és felméne Jézus Jeruzsálemba, a templomba. És ott találá ökrök, juhok, galambok árusait, és ott terpeszkedtek a pénzváltók...” Mire Jézus „költéből ostort fonván kihajtá őket a templomból”, mondván: „Ne tegyétek atyám házáat kereskedés házává”, mert „írva vagyon, az én házam imádságnak háza, minden népek között, ti pedig mivé tettétek? Rablók barlangjává!” Kodály e mondatokkal az örök emberinek, az örök emberi léleknek üzen a zene éthoszával. Aki pedig járt Jeruzsálemben, mint e sorok írója is, és ismeri Zakariás próféta könyvének bekezdéseit, olvashatja: „Jeruzsálem igazság városának nevezetik, a Seregek Urának hegye pedig szent hegynek...” – megértheti Kodálynak az utókor számára szánt üzenetét: a művészet éthoszának templomában – nem kívánatosak a kufárok.

Kodály a *Budavári Te Deum* születésétől számítottan huszonöt év elteltével, 1961-ben írja meg érzelmileg talán a legmegrázóbb hálaadó énekét a jeles pap-költő versére a *Sík Sándor Te Deumát*. „Téged Isten, dicsérlek, És hálat adok mindenért...” – férfi hangokon, a tenor és a basszus szólamok összecsengésével kezdődik az ének, majd a női szólamok – a szoprán és az alt – bekapcsolódásával a teljesség hangján folytatódik: „Hogy megvolt mindig a minennapim, És nem gyűjtöttem a másnapra valót.” Utána sorra veszi az élet legnagyobb, legszebb ajándékait, amelyekért hálaéneket mond; íme, néhány közülük: „Hála légyen. Hogy boldoggá tett minden, ami szép... Hála légyen, hogy akik szerettek, szépen szerettek, és nem kellett nem szépen szeretnem... Hála légyen. Hogy ember lehettem, amikor az emberek nem akartak emberek lenni...” A kórusmű a „Hála légyen, Uram, hála légyen” fokozásával végül áhítatos pianissimóval zárul. Lehet-e ennél csodálatosabb hálaadó ének?

A magyar kultúra történetében évszázadokon át az irodalomé, s ezen belül a költészeté volt a vezető szerep, a költészet volt az a progresszív szellemi erő, amely a legérzékenyebben és legbátrabban fejezte ki a nemzeti érdekeket; sokszor a költészet helyettesítette a politikát és a bölceletet is. *A XIX. század költői* című versében Petőfi úgy véli, az Isten „lángoszlopoknak” rendelé a költőket, – „hogy ők vezessék a népet Kánaán felé.” Bartók Béla és Kodály Zoltán megjelenésével azonban változik a helyzet; Bartók és Kodály – Németh László kifejezésével élve: – „tudós agya” képes volt a magyarságban megtalálni Európát, európai rangra emelni a magyar zenekultúrát, s általa megerősíteni nemzeti önismeretünket, – és a magyar költészet, a magyar irodalom legjobbainak társaiként vállalni a nehéz küldetést. Amikor 1965-ben a bécsi egyetem a zeneszerző Kodály Zoltánt és az író Németh Lászlót egyszerre tünteti ki a Herder-díjjal: szemléletes bizonyíték.

Értekezésem elején az 1943-as Galántai dalos ünnepen elmondott Kodály-beszédből idéztem: „Én egy egész országot, egy egész birodalmat találtam itt Galántán...” – Tény, hogy Kodály nemcsak bejárta ennek a birodalomnak különféle tájait, vidékeit, falvait, hanem el is foglalta azokat a szó etikai és kulturális értelmében. „Meghódította” Magyarországot: a Felvidéket, Erdélyt, a Marosszéket, a Tiszántúlt, a Dunántúlt – és Európát... De mi történik velünk, mai magyarokkal, akik gyökérszakadtan sodródunk a globalizáció zavaros világában? Szabolcsi Bence az 1940-es évek elején *A zene története* hetedik könyvének egyik fejezetében a következőket írja: „Magyarországnak, úgy rémlik, mindig a maga válságos óráiban volt igazán szüksége a zenére. Nagy zenei felocsúdásai mind ilyen megpróbáltatásos időszakokra esnek: a török háborúk korára (Tinódi és a históriás ének), a múlt századi abszolutizmus idejére (Erkel és a többi romantikusok) és a két világháború kitörése közötti negyedszázadra (Bartók és Kodály). Minden ilyen fellobbanás korábban készül elő, s végső kihunyása is továbbtart, – de tűz-magva valamennyinek maga a politikai válság, a sors fordulója az élet megpróbáltatása.”

Kérdezem hát – napjaink erkölcsi megpróbáltatásai, szellemi, kulturális válságai közepette különösen: – „Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga? Hol?”

Végül Kodály Zoltán zenepedagógiai koncepciójáról szeretnék röviden szólni, amely nemzeti nevelési rendszerünknek, a magyarság sorskérdéseinek meghatározó fundamentuma. Kodály zenepedagógiai elgondolásai szorosan kötődnek zeneszerzői és zenetudományi munkásságához. Abból a tényből indul ki, hogy „A zene múlhatatlan része a műveltségnek”, s hogy „A lelki gazdagodás hatalmas forrásai erednek a zenéből. Azon kell lennünk – mondja Kodály – hogy minél többek számára megnyíljanak... Az iskolában úgy tanítani az éneket és a zenét, hogy ne gyötrelmem, hanem gyönyörűség legyen a tanulónak, s egész életre beleoltsa a nemesebb zene szomját.” Rendkívül időszerűnek vélem értelmezni a populáris zene jelenlegi vad forgatagában a nemes zene fogalmát. Mintha a mai zenepedagógia adósa lenne ennek tisztázásával. Az említett kodályi megközelítést egyébként a neveléstudományban – mint ismeretes – élménypedagógiának nevezzük. Ami pedig a módszertani kérdéseket illeti, nyilvánvaló, hogy minden edukációs folyamatnak megvannak a maga sajátos módszerei. A Kodály-koncepció módszertanát mindenekelőtt Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Szőnyi Erzsébet, Forrai Katalin, Lukin László, Ugrin Gábor és Szabó Helga, Kardos Pál dolgozta ki, s a következő nemzedék fejlesztette tovább. Úgy hiszem, a Kodály-iskola – képességfejlesztő iskola, ha úgy tetszik: pedagógiai Hungaricum.

Befejezésül Kodály Zoltán egyik legszebb kórusműve, az *Öregék* című vers költője, Weöres Sándor *A teljesség felé* prózaverséből idézek: „Aki a teljességet eléri, az örök mértékkel azonosul: ahogy a tűznek nem erénye, hanem természete a világosság, éppúgy a teljességgel azonosult lénynek nem erénye, hanem természete az örök mérték” – továbbá: „Bontsd szét személyedet, beléd tódul a világ. Bontsd szét a személyeddé vált világot és beléd tódul a teljesség”. Kodály Zoltán életműve: a *teljesség* maga.